

Bordás Sándor: Az agresszív kód. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 2009, 178 p.

A Bordás Sándor kötetéhez írt elegáns előszavában Buda Béla okkal emeli ki: a kötet egyrészt szintetizál különböző tudományterületek között, másrészt a teória és a praxis (politikai gyakorlat is!) viszonylatában. Hangsúlyozza: a szerző vezérmotívuma a kulturális kód mint metafora és modell. Kísérletek, megfigyelések konceptuális egysége.

Bordás Sándor bevezetőjében a jelen kötetét tevélegesen előkészítő, saját maga, munkatársai és mások erőfeszítéseire utal, de jelzi *Az agresszív kód* felépítését is. Előjáróban elmondja az előzményeket, utal azokra a kutatási helyszínekre, publikációkra, amelyek prediszponálták *Az agresszív kódot*.

Ezután a hat fő fejezetből álló mű második fejezete Kommunikációelméletek és összefüggések címmel Weber említését követően a habermasi cselekvéstípusok apropóján szembeállítja a kommunikatív cselekvést a stratégiával. Utal Luhmann-nak az alrendszerekben involválódók információ-szelektálására. (Luhmann egyébként disztíngvál a horizontális és a vertikális családok vonatkozásában.)

A kultúra fogalmának az értelmezését adva többek mellett Mead és Lewin kalauzol bennünket Elias megközelítéséig. Érveket találunk a *kreolizáció* és a *hibridizáció* elkülönítésének a fontosságára. A kultúra és a szocializáció világában négy kommunikációs klíma megnevezését adja Bordás: a *laissez-faire* családok mellett a protektív (védő), a konszenzusos és a pluralisztikus családok típusát nevezi meg.

Ezzel számomra – nem először és nem utoljára – olyan rendszert prezentál, amely joggal tűnhet (megítélésem szerint) *műterméknek*.

Nem úgy, mint az öngyilkosság motivációs hátterének kulturális megkülönböztetése – hogy tudniillik a dánoknál a szeretett hoz-

zártartozók elvesztése készlet inkább öngyilkosságra, míg a teljesítmény kudarca motiválja többnyire öngyilkosságra a svédeket. Nagyon szimptomatikus Bordás megállapítása: 1953 és 1966 között a vajdasági magyarok 66,4 százalékkal viláagsók voltak az öngyilkossági statisztikában. (Itt joggal utal vissza a szerző a luhmanni paradigmára.)

A szerepek igen keveset mondó „definiálása” után osztályozásukra lelünk. A kommunikáció alaptulajdonságai körében a Palo Alto-i iskola frappáns megállapítása foglal helyet: „a nonverbális viselkedést inkább normatívnak, mint kommunikatívnak” foghatjuk fel (31. p.).

Watzlawickék ezen, a „nem lehet nem kommunikálni” axiómára alapozódó tételét érdemes lett volna jóval részletesebben pontozni.

A negatív kód – agresszív kód alfejezet Kézdi Balázssal tartol. Kézdi mások mellett Austin beszédaktus-elméletére támaszkodik, s úgy véli: a *negatív kód* egzisztálhat nem pusztán önmegsemmisítő, hanem egy másik kultúra kódját *leromboló*, külső *agresszív kódként* is – más nemzet vagy etnikum felszámolásához tendálva.

Bordás erre a polgárháború nyomán szétesett Jugoszlávia példáját hozza fel, beismerve, hogy az agresszív kód kimutatása a szerb kultúrában, nyelvben, gondolkodásban bővebb elemzést érdemelne, s hasznos lenne az így nyert adatokat más kultúrák hasonló szempontú adataival egybevetni. (Persze az, hogy a nyelvi kódok mennyire képesek az agressziót kifelé vagy befelé terelni, önmagában talány.)

Szellemes a „harmonika jelenség” (a konfliktusok megoldási kísérlete során a partnerek mintegy ritmikusan közelítenek, illetve távolítanak) bemutatása. Ezt árnyalhatjuk azzal: amennyiben mód van, inkább lebegtetni kell a fizikai erőszak alkalmazásának a lehetőségét, semmint élni vele.

A szlovákok hiposztazált agresszív kódja valószínűleg reváns (is) a 57 éves magyar elnyomás miatt.

A szerbek 1945-ös mérsárlása (40-50 ezer magyart irtottak ki) egyik motívuma lehet annak, hogy 1953 és 1966 között az öngyilkosság-gyakoriság listáját Szabadka és környéke vezette: a vajdasági magyarok igen

erősen frusztráltak voltak ugyanis; autoagresszió volt ez, s a zárt – vertikális kommunikációs kapcsolatok ebben a populációban csak még zártabbá – vertikálisabbá lettek. (Ez a szándékkal reflektált fejtegetés példa az egyébként is előforduló átfedésekre: amint recenziómból is kiderül, a szerző már korábban is előrerukkolt a most szintén felbukkanó tényekkel.)

A történelmi emlékezet halott, ha a kollektív emlékezet nem élteti a személyeset (társadalmi reflexió formájában megemlékezésekben, nemzeti ünnepekben demonstrálódik) vagy organikus: ez esetben szenvedélyekkel átítatott értelmezésekre bukkanhatunk. Ez a dichotomizálás Lévi-Staruss „*hidedeg*” és „*forró*” emlékezet-típusához konkludálhat. Előbbi felejtő, bölcsességet kutató, utóbbi dinamizáló, változásokat óhajtó.

A szerző hatékonyan ismerteti az identitás problémakörét. Ebből kiemelem azt, amit Ricoeurról ír; „ki kicsoda?” – erre a kérdésre az adekvát válasz narratív természetű: az elmesélt történetek felelhetnek azért, hogy a dramatizált elbeszélésben az érintett személyiség egyszerre írja és olvassa is életét.

A konfliktusról szólva Bordás azt mondja: a jelenlegi világrendszerek ideologikus harctere a kultúra, a konfliktusok ugyanis kulturálisan determináltak. Ez természetesen elfogult olvasat, miként erre Bordás – számomra kissé szerényen – utal: a kulturális antropológia attitűdje, és nem univerzális értelmezési keret. Hozzám közelebb áll Simmel: nála a csoportok konfliktusképződéséhez a *diszharmonia–harmónia, disszociáció–asszociáció* mezsgyéjén át ível az út.

A szerző számba veszi a konfliktusok típusait, szintjeit, kialakulásának okait, folyamatát, érinti a veszteség és a gyász lelki jellemzőit, s Luhmannhoz fordul: „a béke... az állami rend eredménye” (65. p.). Tegyük hozzá rögtön: ez a definíció nyilván nem a személyes béke konstituálódásának a szentenciáját adja.

A mű harmadik fejezete a *feltárás*.

Innentől válik originálisabbá Bordás, hiszen az előző rész megítélésem szerint egy komoly, szisztematizálni kívánó, olykor-olykor talán kissé eklektikus propedeutika.

Bordás az általa vizsgált populációt három csoportba sorolta; elemezte a Szlovákia

déli részén élő magyarokat, a *Dél-Szlovákiában* élő szlovákokat s a homogén (szlovák) területen élőket. *Szociológiai* felmérésében az esetszám 1500, a pszichológiai módszerekkel végzáltaknál 150 fő.

A kollektív javak elérése érdekében kirobbant etnikai konfliktusok Szlovákiában erendően tipikus közép-európai karakterűek; forgatókönyvük: a többségi etnikum az anyaországa határaihoz közeli kisebbséggel kerül szembe. Eldöntendő: itt ki a mártír, s kit illet hegemonia. Az elkülönbözések egyik forrása minden kétséget kizáróan a *populizmus*: ilyen attitűdű politikusok alig is birtokolják a többség véleményéhez, hangulatához történő alkalmazkodás képességét, és sugallják önnön attitűdjük helyességét, norma-értékét.

Bordás (és kísérletvezető teamje) a korábban említett három csoportba 700, 17 évesnél idősebb alanyt választott, 634, 582, 624 kitöltött kérdőívet mondhat magáénak a szociológiai felmérés keretében. [Bajba jutottam a számokkal: Bordás 1500 főt jelöl meg a szociológiai felmérés alanyaiként, a 75. oldalon viszont három alcsoport 700-700 alanyáról (ez számomra 2100) szól!]

A reprezentatív szociológiai stúdium lezárásaként Bordás joggal, argumentáltan hangsúlyozza: a konzervatívok ellenállását leszerelendő a nemzetiségi konfliktusok megoldásának legadekvátabb eljárása a kis lépések politikája lehet. Ez *összehangolható* a „magyar futurizmust” és a szlovák „retro-utópizmust”.

A *pszichológiai* módszereket illetően: Bordás a mélyinterjú felvétel követelményeit és céljait frappánsan vizlatolja, ám az iménti dicsérő jelzőt kissé árnyékolja véleményem szerint például az, amint Allport nyomán fogalmaz, nevezetesen: szerinte a mai társadalomban nem lehetetlen, „hogymire fel nő a gyermek, addigra megszabadul bizonyos hovatarozástól, de az összes csoporthovatarozást mégsem vetheti le” (82. p.). Ha az összeset nem is (pl. faji identitását nyilván nem), meggyőződésem: a jelenkori törések olyan mély árkokat áshatnak egy családon belül is a generációk között, amelyek szinte felismerhetetlenné teszik az identitás átplántálását...

Az öngyilkosságról megint duplumra lelünk (vö. 28., 85. p.)

Nagyon lényeges viszont a pszichológiai mérések összefoglalása. Eszerint: a szlovákok tetteit inkább motiválják az emóciók; az eltanult negatív attitűdök jobban vallanak a magyarokra; a megkérdezettek több mint fele említett etnikai frusztrációt a másik fél részéről; a szlovák nemzetiségűeket jobban bántja az, hogy a magyarok nem beszélnek az ő nyelvüket, mint fordítva; a magyarok fejlettebb identitástudatúak; a magyarok szlovákokról alkotott képe lényegesen negatívabb, mint amit a szlovákok képeznek a magyarokról; a magyarok a hajlamosabbak a szeparálódásra.

A kötet negyedik fejezete a kezelést mutatja be. Kiscsoportos *tréningeken* történt a kezelés, Szlovákiában, Magyarországon és Erdélyben, serdülő- és ifjúkorúak mezőnyében. Bordás felsorolja a tréning öt alappillért: önismeret, kommunikáció, asszertív viselkedés, a másság elfogadása, teamépítés.

Rogers alapján nevezi meg – 15 etapban – a csoport folyamatvázlatát.

A 100 órás tréningen (a szerző tapasztalata szerint a pszicho- és a szociodráma egybefolyik) úgy tűnik, Moreno is meghatározó szereppel bír. A szerző összefoglalja az általunk imént felsorolt öt alappilléres tréning tanulságait.

A hat csoporttalálkozóhoz három gimnázium diákjaival szervezett tréningen több tesztet explikáltak Bordásék, némelyiküket a találkozás elején és a végén is. Ezek: empátia-teszt, attitűdmérés, konfliktusmegoldás-teszt, tolerancia-mérés.

Tesztelték továbbá az előítéletek, az értékrendi tipológia, az együttélés típusainak a világát.

Beszámol a szerző a véleményformálók tréningjéről (1996 és 2001 között a Márai Sándor Alapítvány szervezésében) – évi 8-10 tréningre került sor Szlovákiában. A tréningek hozadéka a szerző szerint az: mind a diákok, mind a véleményformálók körében egy aránylag lassú folyamatot indított el az attitűdváltozásban, a kommunikációs készség javulásában, a konfliktuskezelésben egyaránt.

A fiatalok esetében a változás gyorsabb volt, mint az idősebb generációnál.

A mű ötödik fejezete az Előrejelzés címet viseli. Ebbe Bordás a „Feszültség-előrejelző Rendszer (FER)” ismertetését adja. E kérdéskör felvezetése igen nagy ívű (mondhatnánk, költői), s a válasz rá pusztán a józan ész működtetésével könnyen megadható: *nem*.

De lássuk a kérdést: „lehetséges-e egy társadalom, egy régió feszültségének a mérése azzal a céllal, hogy megakadályozzunk egy etnikai konfliktus kirobbanását?” (135. p.) Tudomásom szerint ilyenén kaland még egyetlen szakembernek sem sikerült, s maga a feltételezés is hajmeresztő.

A vizsgálati szempontok szem előtt tartásával Szlovákia területi felosztása után a 96 vizsgálati alanyt egyéves időtartamig követték nyomon: szociológiai, orvosi és klinikai pszichodiagnosztikai, frusztráció, majd ismét orvosi és klinikai pszichodiagnosztikai feltárással. (Leleményes, hogy a frusztrálás után került sor egy korábbi eljárás megismétlésére!)

Ezen feltárások szabatos leírása feltétlenül egyik érdeme *Az agresszív kódnak*.

Az explorációban kulcs szerepre tett szert a Rorschach-teszt: igen akkurátus, megnyerő interpretálása után a Wechsler-féle intelligenciateszt két altesztjét, az empátia-tesztet, a szociometriai háló detektálását, az MMPI-kérdőívet, illetve feldolgozásukat adja a kötet. Imponáló a felsorolt módszertani sokoldalúság, a gazdag arzenál.

Az eredmények összegzése során Bordás említi (többek között) a jungi kollektív tudattalan mezőjének az interpretációba besorolandó momentumát.

Korrekten s szükségszerűen kissé rezervált konklúzióval búcsúzik ez a fejezet: A FER-kutatás „azt a feszültséget, ami Szerbiát jellemezte a felmérés időszakában, és amire a módszer valójában létrejött, objektíven, tudományosan elfogadhatóan nem tudta prezentálni” (165. p.). Szimpatikus, példásan példás summázat az idézett passzus, amely kellő distanciával értékeli a komoly felkészültséggel, kitartó buzgalommal kapott eredményeket.

A hatodik fejezet összefoglalás, amely a korábbi összefoglalások kvintesszenciáját tar-

talmazza. Ezt egy hasznos, 191 tételből álló irodalomjegyzék zárja.

Benyomásaimat egybefogva: Bordás Sándor köteté minuciózus elszántsággal lefolytatott elméleti stúdiumok és praktikus, experimentumok sokaságát felvonultató te-repmunka szintézise.

Aktualitását felesleges hangsúlyoznom.

Az egyetlen nem-pozitív megjegyzés: véle-ményem szerint jóval fegyelmezettebb szer-kezetű, szikárabb felépítésű is lehetett volna a kötet. Ez azonban – adódhat – a recenzens megalapozatlan reflexiója...

Balogh Tibor

Öllös László: Az egyetértés konfliktusa. A Magyar Köztársaság alkotmánya és a határon túli magyarok. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2008, 160 p. /Nostra Tempora, 16./

A kötet azt vizsgálja, hogy milyen értelmezései lehetségesek a Magyar Köztársaság alkotmányának a kisebbségben élő magyarokkal foglalkozó szövegrészletének, valamint azt, hogy hol húzódnak az alkotmányos egyetértés lehetséges keretei a magyar kisebbségek kérdéskörében. A szerző szeretne hozzájárulni a mostanra kiélezett konfliktusok mérsékléséhez, valamint a magyarországi politikai pártok zökkenőmentesebb együttműködéséhez egymással s a határon túli magyarok szervezeteivel, s általa a magyar kisebbségek hatékonyabb magyarországi támogatását szeretné segíteni.

Módszerét tekintve a szerző a vizsgálódás során mindenekelőtt az alkotmányosság alapelveire támaszkodik, mivel a kérdéskör, még ha általánosan is, de szerepel a Magyar Köztársaság alkotmányában, ezért következik belőle az alkotmányos egyetértés a határon túli magyarokat érintő alapkérdésekben. Ezt követően az alkotmányos egyetértés értékrendjével érvelve kívánja igazolni, hogy a szövegből alkotmányos köteleességek erednek. Ennek kapcsán megkísérl megvonni a magyar kisebbségekre vonatkozó alkotmányos köteleesség határait, majd arra a kérdésre keresi a választ, hogy mire mekkora felelősség nehezedik általa.

Mindenekelőtt a probléma természetét, azaz a kisebbségi lét alkotmányos kérdéseit vizsgálja, miközben kitér azokra a politikai és társadalmi sajátosságokra is, amelyek eltérnek a nemzetileg többségi helyzetben élőktől. A magyarországi magyarok ugyanis többségi helyzetből alkotnak véleményt a határon túliakról alkotmányos kérdésekben is. Kifejti, hogy a Magyar Köztársaság köteleességének, valamint felelősségének jellegét és mértékét az alkotmányosság szabályainak olyan felfogása szerint kell megvonni, amely a kisebbségi lét alkotmányos kérdéseit is tartalmazza.

A kettős állampolgárságról tartott népszavazás még láthatóbbá tette a magyarországi politika egyik, a rendszerváltás óta rendszeresen felmerülő konfliktusát, nevezetesen azt, hogy a határon túli magyarok vonatkozásában nincs egyetértés a magyarországi politikai erők között. Ugyanakkor történelmi léptékekkel mérve nem is régen, a rendszerváltás elején, az ellenzéki kerekasztal ülésein még olyan mértékű egyetértés jött létre a legjelentősebb politikai irányzatok között, hogy a magyar kisebbségek kérdésköre az ország írott alkotmányába kerülhetett. Az ország alaptörvénye tudvalevőleg leszögezi, hogy „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását”.

Ám annak ellenére, hogy a rendszerváltás meghatározó irányzatai képesek voltak megegyezni ebben a szövegben, a magyar kisebbségek ügye mégis rendszeresen megjelenő mély feszültséget, megoldatlan konfliktusokat okoz Magyarországon politikai életében. Pedig sokan és sokszor hangoztatták, hogy leginkább a határon túli magyarok a kárvallottjai az ilyen konfliktusoknak, hiszen kisebbségi helyzetük okán nekik volna a legnagyobb szükségük állandóságra és minden jelentős magyarországi politikai erő tartós, egymással összefogó támogatására.

A Magyar Köztársaság a határon túli magyarok helyzetének magyarországi alkotmányjogi szabályozásával egy sajátos alkotmányos problémával került szembe. Olyan nemzeti kisebbségek tagjainak kíván kisebbségi jogokat biztosítani, akik nem élnek Magyarországon, és nem polgárai a magyar ál-

lamnak. Nekik egyrészt sajátos jogokra volna szükségük, melyek segítenének a kisebbségi helyzetükből eredő problémáik megoldásában, másrészt pedig e jogoknak annak ellenére érvényesnek kellene lenniük, hogy alanyaik nem tartoznak a Magyar Köztársaság szuverenitása alá.

A jogok természetét tekintve kétségkívül kisebbségek, hiszen nemzeti kisebbségek jogairól van szó. Ám, a szerző szerint, ha e kisebbségek helyzetét összevetjük a Magyarország határain belül élő nemzeti kisebbségekével, akkor számos különbséget találunk. Ugyanakkor több fontos azonosságra is fel kell figyelniük.

Az alábbi különbségekkel kell számot vetnünk: 1. a határon túli magyarok, szemben a magyarországi kisebbségek tagjaival, nem állampolgárai a Magyar Köztársaságnak; 2. a magyar kisebbségek tagjai, eltérően a magyarországi nemzeti kisebbségeket alkotó személyektől, magyarok.

Ölős rámutat, hogy az alkotmány megfogalmazása szerint a Magyarország határain kívül élő magyarok „sorsáért” „érez” felelősséget a magyar állam. Ez az első pillantásra költőinek tetsző megfogalmazás szerinte aránylag pontosan értelmezhető. A szövegkörnyezetből következően aligha vonható kétségbe, hogy a határokon túli magyarok sorsáért érzett felelősség mindenekelőtt a magyarok nemzeti sorsáért viselt felelősséget jelenti. Még ha a szöveg nem is szűkíti a sors fogalmának jelentését, általános értelemben aligha lehet felelős a határon túli magyarok sorsáért, hiszen az emberi sorsnak vannak olyan elemei is, amelyek nem kötődnek államhoz, illetve nemzeti hovatartozáshoz. Ugyanakkor a nemzeti sors problémaköre kapcsán felveti, mit is jelent a sors fogalma. A továbbiakban azt vizsgálja, hogy miben rejlik Magyarország „felelősége”. A „felelősséget érez” megfogalmazás egyik lehetséges értelmezése, hogy itt az állam egyfajta érzelmi állapotáról van szó. Maga az állam folyamatosan átérzi a határon túli magyarok helyzetét, és folyamatosan igyekszik fenntartani ezt az érzelmi állapotot. Ám ez az interpretáció több nehézséget eredményez. Egyrészt állami intézményeknek nincsenek érzéseik. Érzéseik legfeljebb a bennük tevékenykedő hivatalnokoknak lehetnek, ők

azonban nem azonosak a modern állammal, s döntéseiket nyilvánvalóan nem vezérelheti érzelmi állapotuk.

Másrészt pusztán egyfajta érzelmi állapot fenntartása nem jelenti a magyar kisebbségek érdemi segítségét. Ezért önmagában nem tekinthető tényleges felelősségvállalásnak. A nemzeti identitásnak nyilvánvalóan vannak érzelmi alkotóelemei is, ezek jelentőségét semmiképpen nem szabad alábecsülnünk. A nemzeti összetartozás az együvé tartozás érzését is jelenti – de nyilvánvalóan nem csak ezt.

Ezért a második, a szerző szerint helyes értelmezés szerint a „felelősséget érez” megfogalmazás nem pusztán az állam valamiféle érzelmi állapotát jelenti, hanem a határon túli magyarok iránti felelősség tényének elfogadását. A második interpretáció szerint az alkotmány azt szögezi le, hogy a Magyar Köztársaság felelős a határon túli magyarokért. S ennek kimondásából az is következik, hogy e felelősségből a Magyar Köztársaságnak kötelességei erednek.

Tehát a szöveg a magyar állam alkotmányos köteleességét szögezi le a kisebbségben élő magyarokkal szemben. A magyar alkotmányosság elmúlt másfél értizedének tapasztalatai okán nem mellékes hangsúlyoznunk, hogy mivel alkotmányos köteleességéről van szó, a Magyar Köztársaságnak a pillanatnyi politikai erőviszonyoktól függetlenül vannak kötelességei a magyar kisebbségekkel szemben. Következésképpen a köteleesség nem csak a magyar állam egy részét, hanem egészét terheli. A politikai pluralizmus alkotmányos alapelveinek szempontjából vizsgálva mindegyik kormány, és ami nem kevésbé fontos, mindegyik ellenzék köteleességéről van szó. Az állam intézményeinek szempontjából pedig az egyes intézmények sajátos felelősségéről kell beszélnünk az alkotmányos felelősség egyes területeinek vonatkozásában.

Persze éppen a felelősség számon kérhetősége és a kötelességek érvényesíthetősége okán kell megvonnunk a magyar állam felelősségének és kötelességeinek határait.

Mindenekelőtt feltétlenül le kell szögeznünk, hogy a Magyar Köztársaság nyilvánvalóan nem egyedül felel a határain túli magyarokért, hiszen másik állam polgárai. Az említ

tett felelősség ezért csak korlátozott lehet, minthogy azok a személyek, akikre irányul, más államok szuverenitása alá tartoznak, tehát az ő felelősségük vitathatatlan. S éppen ezért számon is kérhető.

Am Magyarország részleges felelősségét az előbbi megállapítás nem teszi megfoghatatlanná. Mindenekelőtt leszögezhetjük, jól lehet az érintettek nem a Magyar Köztársaság polgárai, hogy a mindenkori magyar politika jelentősen befolyásolhatja életüket. Nagyobb hatással van rájuk minden további országnál. Azok a konkrét területek pedig, amelyeknél Magyarország valós felelősségéről beszélhetünk, szerintünk átgondolhatók.

Öllös álláspontja szerint, minthogy a határon túli magyarok kérdésköre szerepel a magyar alkotmányban, ezért következik belőle az alapvető egyetértés a határon túli magyarokat érintő legfontosabb kérdésekben, esetükben a mindenkori magyarországi politikai többségnek nem lenne szabad egyedül döntenie a magyar kisebbségeket érintő legjelentősebb kérdésekben, és persze az állítás fordítottja is igaz, nem lenne szabad ilyet tennie a mindenkori politikai kisebbségnek sem. A köztük folyó politikai versenynek tehát korlátozottnak kellene lennie e kérdésben. Az általánosan fogalmazó alkotmány-szöveg ugyan nem adja meg az egyetértés mértékét, s így közvetlenül nem szabja meg a politikai verseny korlátait sem, de tömörsége ellenére nyújt olyan támpontokat, amelyek mentén megvizsgálhatjuk a kérdést.

Mindenekelőtt meg kell ismételniünk, hogy a politikai verseny korlátainak megvonasához előbb az alkotmányos egyetértés terét kell megrajzolnunk.

Az alkotmány-szöveg megfogalmazása során kialakult egyetértés azt mindenképpen jelzi, hogy az ellenzéki kerekasztal résztvevői szerették volna, ha a határon túli magyarok megőrzik magyarságukat. Továbbá abban a kérdésben is közös álláspontra helyezkedtek, hogy a Magyar Köztársaságnak segítenie kell őket ebben, tehát aktívan kell cselekednie érdekükben.

Am az elmúlt évtized konfliktusai és kiváltképp a kettős állampolgárságról tartott népszavazás kapcsán kiobbant durva öszszecsapás azt mutatják, hogy két alkotmányos szempontból alapvető fontosságú kér-

désben sem formálisan, sem pedig informálisan nem született megegyezés a tárgyaló felek között.

Az, hogy a mindenkori kormánynak és ellenzéknek egyetértésben kell munkálkodnia a kisebbségi magyarokért, tehát az őket érintő legfontosabb kérdések nem lehetnek a magyarországi hatalmi harc eszközei.

Miben rejlik Magyarország felelőssége, az alkotmány szövegéből erednek-e a Magyar Köztársaságot terhelő kötelességek a kisebbségi magyarokkal szemben, s ha igen, milyenek?

A szerző szerint mindehhez magának az alkotmányos egyetértésnek a morális alapjait kell megvizsgáljunk a határon túli magyarok kérdésében. Majd pedig vonatkoztatnunk kell a kisebbségi lét nemzeti sajátosságaira. Megjegyezi, hogy nemcsak tiszta megoldások juthatnak az ember eszébe, hanem az egyes elvek kevert alkalmazása is. Itt, Közép-Európában különösen sokan hajlamosak eltérő elvek és stratégiák váltogatására, sőt egyidejű alkalmazására. Történelmi tapasztalataik túl gyakran súgják, hogy a tiszta megoldás elérhetetlen, ezért inkább a megoldási lehetőségek másokénál kedvezőbb keveredési arányára kell törekedni. S ezen a meggyőződésen az a rendszeresen ismétlődő végkifejlet sem változat, hogy az efféle kevert stratégiák következtében gyakran maga a cél veszik el.

A magyarországi támogatást illetően nyilvánvalónak tartja, hogy a magyar kisebbségek politikai törekvéseinek s az őket megjelenítő szervezeteknek szükségük van Magyarország segítségére. Emellett azonban dönthet úgy a magyar politika, hogy a politikai támogatást elválasztja a támogatások többi formájától. Tehát nem rendeli őket a politikai alá, hanem természetüknek megfelelő segítséget nyújt. Ugyanakkor a politikai támogatások rendjét is át kell gondolnunk. Nemcsak azért, mert a politika az ember nemzeti mivoltának egyik lényeges eleme, hanem azért is, mivel egy nemzeti kisebbség a politika általános nemzeti dimenzióján túl sajátos problémákkal is szembesül. A támogatás tartalmát tekintve fontosnak tartja mindazon területek segítségét, amelyek elengedhetetlenek a magyar identitás megtartásához.

Ugyanakkor azt is nyilvánvalónak tartja, hogy a kisebbségben élő magyarok közt is van különbség. Ezért felvethető az igazságosság olyan elvének érvényesítése, amelyik a nemzetileg legrosszabb helyzetben lévőket tekinti a leginkább rászorultaknak. S emiatt nem tekinti olyan rétegnek, amelyik a legkisebb támogatásra jogosult, hanem éppen őket adottságaiknak megfelelően akarja segíteni.

Ha minden kisebbségi magyarra vonatkozik Magyarország alkotmányos kötelessége, akkor az intézményrendszernek biztosítania kell mindenkinek a hozzáférést az említett kötelességből eredő javakhoz és lehetőségekhez. Még hozzá nemcsak formális, hanem reálisan is. Ugyanakkor nyilvánvalóan mindegyik magyar kormánynak megvannak a maga politikai célkitűzései a határon túli magyarokkal kapcsolatban, ám Öllös szerint ezek nem jelenthetik azok kirekesztését a támogatások köréből, akik éppen nem illenek bele az adott kormány aktuális törekvéseibe.

Mindenekelőtt azért, mert az alkotmány, nagyon helyesen, nem tesz különbséget magyar és magyar között. Az ilyen különbségté-

tel a magyarok hol egyik, hol mások csoportját rekesztené ki a magyar alkotmányosság értékrendjéből, értésükre adva, hogy az éppen aktuális magyarországi politikai többség képviselői csak csökkentett értékű magyaroknak tekintik őket, ha magyarnak tekintik egyáltalán. Sőt az is előfordulhat, hogy a magyarok számottevő rétegei semelyik kormány idején sem juthatnak támogatáshoz. A támogatásoknak mindenekelőtt a magyar kisebbségek intézményeinek hatékonyságát kellene javítania. Ez segíti ugyanis megmaradásukat. Ugyanakkor persze politikai támogatásra is szükségük van a kisebbségben élő magyaroknak. Ám a politikai támogatást el kellene választani a társadalmi szervezetek támogatásától, s mindegyiket a saját természete szerint kellene segíteni.

Öllös kötete nem csak a kisebbségi kérdéssel foglalkozó szakembereknek íródott. Alkotmányos kérdéstről lévén szó, mindenki haszonnal forgathatja, akit érdekel a Magyar Köztársaság alkotmányos értékrendje és a határon túli magyarok jövője.

Tóth Károly